بەرێزان : خەونێکی گەورە بوو بۆ هەموو تاکێکی کوردی و هەموو ئینسانێکی ئازادیخواز، کە ئەمرۆ سەدام حسێن و داورودەستەکەی لە بەرانبەر دادگا ڕاگیراون بەتۆمەتی ئەنفال و کیمیابارانکردنی کورد .
چەند دانیشتنێک لەو دادگاییکردنە بەڕێوەچووە، گەشبینی شەقامی دوێنێی شەقامی کوردی بە ڕەهەندی دادگاییکردنەکە ڕوو لەکزییە. هەست دەکرێ هۆلی دادگا بۆتە یەکلاکردنەوەی کێشە سیاسییەکان نەک وەرگرتنی مافی قوربانی لە جەلاد ، ئەمانەو کۆمەلێ سەرنجی تر ئەمرۆ بوونەتە باسو خواسێکی هەنووکەیی شەقامی کوردی ، بۆیە ئێمەش وەک دەنگەکان بە پێویستمان زانی بەم چەند پرسیارەی لای خوارەوە لە دەرگایی کۆمەلێ لە ڕۆشنبیران و نووسەرانمان بدەین .

دەستەی بەڕێوەبردنی دەنگەکان
September 06
www.dengekan.com

1-دادگای بالای تاوانەکانی عێراق تا چەند پێوەرو گونجاوە بۆ دادگایی کردنی تاوانباران و کۆ کوژی کورد.

2-پرۆسەی دادگاییەکە چۆن دەگوزەرێ و تا چەند تەبایە لەگەڵ خواستی جەماوەری کوردستان و سکالای ژیان لێکەوتووان.

3-ڕەخنەو سەرنجەکانی شەقامی ڕەوەندی کوردی چۆن دەبینن ؟ ئەتوانن چی بگۆڕن لە ڕەهەندی دادگاییەکە؟

4-بۆچی چۆنیەتی بڕیاردانی ئەنفال وەک کردەی جینۆساید بۆ کورد گرنگە ؟

مەهدی کامیل (نیا)

بێگومان من ناتوانم وەك لایەنی یاسای قسە لەسەر ئەم دادگاییە بکەم ، لانی کەم لە ڕەهەندە سیاسیەکانی دەدوێم . کە تێهەڵکێشی لایەنە یاساییەکەشە لەهەمان کاتدا . هەمیشە سیاسەت پێویستی بەیاسا گەلێك هەبوە بۆ شەرعیەت دان بەخۆی ، هەموو جۆرە سیاسەتێکیش کار بۆ بەیاسای بوونی خۆی دەکات ، کە بێگومان لە پەیوەندیەکی دیالەکتیکیدان وەیەکتر بەرهەم دێننەوە شەرعیەت لەیەك وەردەگرن بەبەردەوامی . هەمووان دەزانین ئەو تاوانانەی ڕژێمی بەعس ئەنجامیداوە تاوان گەلێکن زیاتر لە مرۆڤێك و زیاتر لە ڕەگەزێك و زیاتر لە نەتەوەیەك و زیاتر لە مەزهەبێکی کردۆتە ئامانج و قوربانی .
یەك لەوانە تاوانی ئەنفالە ، بەلام تاکە تاوانیش نیە بەڵکە ئەمە یەکێکیانە دژی ڕەگەزێکی دیاری کراوی کۆمەڵگای عێراقی و مرۆڤایەتی بەگشتی ، هەردەسەلاتێکی سیاسی بۆخۆی خولقێنەری یاسای تایبەتی خۆیەتی خۆئەگەر دکتاتۆریش بێت یاساکانی زیاتر نەرجسیانەو خۆپەرستانەتر دەبێت ،
دادگای بالای تاوانەکانی عێراق
کاربە یاساگەلێك دەکات کە یاسای ڕژێمی لادراوی عێراقە ، ئەم یاسایە مۆری تەیدی داوە لە تاوانی ئەنفال یان لانیکەم لە ئاستیدا بێدەنگ بووە و شەرعیەتی پێداوە ، بەلام ئێستاکە هەمان یاسا داڕێژەرانی خودی یاساکە و جێبەجێکەرانی دادگای دەکرێن . لێرەوە مزداقیەتی ئەم یاسایە دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە . لایەنێکی تر لە هەر وولاتێکی ئاسای و دیموکراسیدا مەرجە و دەبێت دەسەلاتەکان لێك جودا کرابێتەوە تارەوتی ژیانێکی نۆرماڵ بگوزەرێت ، گرنا ئەو وولاتە لەسەرسکەی ئاسای و بە پێوەرەکانی جیهانی ئەمرۆ وولاتێکی تەندروست ناناوێنێت . پێویستە دەسەلاتی (تەشریعی و تەنفیزی و قەزائی) سەربە خۆ و دابڕاو لەیەك

کاربکەن . بەڵام ئەم حاڵەتە لە ژێر سایەی داگیرکاری ئەمریکا و پەلاماردانی گروپە سیاسیەکانی ناو عێرق بۆ گرتنی دەسەڵاتی سیاسی لە پشت ئەمریکاوە ، وە بوونی میلیشیای تایبەت بەگروپە ئەنتی و سیاسیەکان بوونی هەیە ، بێگومان سەربەخۆی دادگا پارێزراو نیە. بۆیە عێراق وولاتێکی نائاسای و خاوەن سەروەری لە بارێکی ئاسایدانیە . لێرەوە ئاسانە گروپ و هێزە سیاسیەکان کاریگەریان لەسەربارى قەزاو رەوشی دادگای کردنەکە هەبێت ، بۆیە دادگایەکی گونجاونیە باشترین چارەسە ئەوەدەبێت ئەم دادگایە هەرلەسەرەتاوە لە دادگایەکی نێودەوڵەتیدا ئە نجام بدرایە ، یان لێرەدا ڕابگیرێت و بگۆڕدرێت بۆ دادگایەکی نێودەوڵەتی
2 – دەنگەکان

نیا-
هەروەك ئاماژەم پێدا ڕژێمی عێراق تەنها تاوانی ئەنفالی ئەنجام نەداوە لە عێراقدا وە تەنها کوردیشی نەکردۆتە ئامانج ، بەڵکە عەرەب و ئاشوری و تورکمان و باقی پێکهاتەکانی تری کۆمەڵگای عێراق قوربانی دەستی ئەم ڕژێمەن ، بۆ نمونە هەشت ساڵ جەنگی بێئەنجام لەگەڵ ئێران ، کە سوتەمەنیەکەی خەڵکی ئەم وولاتە بوو تاوانیە ؟ بە فیڕۆدانی سەروەتی ئەم وولاتە لە جەنگێکی بێ ئەنجامدا تاوان نیە ؟ ناچارکردنی فەردی ئەم وولاتە بۆ بەرگری لە نیشتیمان و چوونە سەنگەر دور لەخواست وئیرادەی خۆی وەك جەنگاوەر و بەرگری کاری نیشتیمان تاوان نیە ؟ بەڵام ئەگەر ئەم دادگایکردنە شەرعی و ڕستەقینە و سەربەخۆیە کوا وەڵامی ئەم چەشنە پرسیارە ، بۆ دۆسیێەکی تایبەت بەم تاوانانەش ناکاتەوە ، یان هەر لەسەرەتاوە ئەمریکا بۆ خۆلادان لە پرسیاری لەم تابیە نەی وویست دادگایکردنەکە جیهانی بێت ، کە بۆخۆی جێگای گومانە .
ئەی جەنگی کوەیت تاوان نیە ؟ کە کۆمەڵگای عێراقی نوقمی گەورەترین تراژیدیای ڕوبەڕوبونەوە ی مەرگ و ژیان کرد لەگەڵ برسێتی دا ، ئەم جەنگە بەئیعازی کێکرا ؟ کێ بڕیاری هێرشی دا ؟ ئەنجامەکەی بۆ خەڵکی عێراق چی بوو؟ خواستی کێی لە پشتەوە بوو ؟ خۆئەگەر تاوان بێت ئەوا دووجار تاوانە ، یەك لە بەر ئەو هۆکارانەی سەرەوە کە لەبەرامبەر حورمەت و کەرامەتی خەڵکی ئەم سەرزەمینەدا کردی ، دوو ئەم تاوانە تاوانێکی نێونەتەوەییە لە بەرامبەر وڵاتێکی عەرەبیدا ئەنجامیداوە ، سەروەری سڕیەوە ،سەروەت و سامانی بەتاڵان بردوە ، بێگومان ئەمانە هەموو پێویستی بە وەڵام هەیە .
ئەی کیمیابارانکردنی هەڵبجە وباقی ناوچەکانیتر ئەگەر دۆسێی هەڵبجەش بکرێتەوە ڕەنگە وەڵامی پرسیاری لە چەشنی ئەوەی سەرچاوەکانی پێدانی ئەم چەکانە کێن ؟ تەکنەلۆژیای دروست کردنی ئەم چەکە کۆمەڵکوژانە چۆن گەیشتە دەستی عێراق ؟ ئەو کۆمپانیایانەی سەرچاوەی دابین کردنی ئەم چەك و تەکنەلۆژیایە کامانەن ؟ یان حکومەتەکانیان ئاگاداری ئەم بازرگانیەن ؟ ئێستا لەوانەیە هەندێك لەو حکومەت و کۆمپانیایانە لە عێراقدا خەریکی کاربن وە لە خێری ئەم وڵاتە لە من زۆر زیاتر بەهرەمەند بن ؟
خۆگرتن ی کەسێك بە تۆمەتی ئینتمای سیاسی تا لێدان و ئەشکەنجە و سجن کردن و کوشتنی لە ژوری زینداندا ، تاوانە ولە گەڵ هیچ پێوەرێکی دنیا نایەتەوە .

تاوان هەر تاوانە چەندە بچوکیش بێت لەدژی هەرکەسێك بەهەر بیانویەك هەرکەسێك پێی هەستابێت .
تاوانەکانی ڕژێمی سەدام بە شێوەیەکی سیستماتیك و مەبەست دار بووە ، بەلاّم لەناو ئەم پڕۆسەی تاوانەدا تاوانی گەورەتر ئە نجامدراوە کە دادگاش تائێستا خۆی لە قەرە نەداوە ، بۆ نمونە بەچی مەبەستێك بەچی حەقێك حکومەت بازرگانی بە کچە ئەنفالکراوەکانەوە کردووە فرۆشتونی ؟ کێ کڕیارە ؟ بەکێ فرۆشراون ؟ بەچەندی فرۆشتوون ؟ نرخی مرۆڤێك لەم پڕۆسەیەدا چەندە ؟ سەرجەم قوربانیەکانی ئەنفال چەندە ؟ ئەم کاڵا زیندوانەی ئەگەر فرۆشتوە بۆ هەڕاج فرۆشی کردوون ؟ ڕەنگە ئەمە یەکەم جاربێت حکومەتێت هاولاّتیەکانی خۆی بفرۆشێت .
لەبەر هەموو ئەمانە ئەم دادگایە لە نزمترین ئاستدا بەڕێوەدەچێت ، خواستەکانی کەسی قوربانی تێر ناکات ،تەنها ئەوە نەبێت لە زهنی کەسی قوربانیدا ئینتقام لە جەلادەکەی وەرگیراوەتەوە.
3- دەنگەکان
نیا-
شەقامی کوردی دووبەشە دەسەلاّت و خەڵك ، نازانم تائێستا من ورتەیەکم نەبیستوە ئەمەش ڕەنگە گەر هەڵە نەبم دوو هۆکاری هەبێت ، یەك یان ڕەوشی دادگایکردنەکە بێزاری کردوون و بۆیان گرنگ نیە پڕۆسەکە بەرەو کوێ دەڕوات . یان ئەو واقعیەتەی لە کوردستان بە وجوود هاتوە وای لە بەشەری ئەم ناوچەیە کردوە نەیان پەرژێتە سەر ئەوەی ئەسڵەن چ باسە ، بەشوێن چارەی گرفتەکانی خۆیانەوە مبتەلابن ، خەڵکی هەزارو یەك فشاری لەسەرە بۆیە ئاساییە گەر کەمێك دورە پەرێزبن ، دەتوانم بڵێم کەسانی دەرەوەی وولاّت زیاتر چاودێرن لەسەر پڕۆسەکە وەزیاتریش بۆیان گرنگە .
سەرەڕای ئەوەی سەرکردایەتی سیاسی کورد دنیایەك نیشانەی پرسیاری لەسەرە بەوەی کەڕەوشی دادگاییەکەی بۆ گرنگ نیە، یان نەی توانیوە وەعییەکی گشتی دروست بکات لە بەرامبەر بەم پڕۆسەیەدا ، ڕەنگە لەکاتی خۆشیدا هەر گومانی لەسەر بوو بێت . بۆ نموونە نەوشیروان مستەفا لە شوێنێکدا دەڵێت (لە پێش پرۆسەی ئەنفالی یەکدا سەرانی بەرپرسی بەرپرسی ئەو پڕۆسەیە لە کۆبونەوەدا بوون لە سلێمانی ، لە کاتی گەڕانەوەیاندا لەڕێگەی دوکان ، بۆسەیەکمان بۆ دانان ، بەلاّم بەرلەوەی یەکەم سەیارە بگاتە بۆسەکە لە لایەن جاشەکانەوە ئاگادارکرانەوە ، بۆسەکەمان شکستی خوارد ، کەڕەنگە ئەگەر وانەبوایە پڕۆسەی ئەنفال شکستی بهێنایە)
بەلاّم کێدەڵێت یەکێکی ناو بۆسەکە لەوانەی کەئێستا خاوەن فایلن جاشەکانی ئاگادار نەکردووە ؟؟؟ ڕەنگە وابێت .ئەوەی لێی بەرپرسیارن ئەوەیە خاوەن فایلەکان تائێست لە دەسەلاّتدان ، لە پڕۆسەیەدا ئەوەی لەسەر شانی ئەم دەسلاّتەیە زۆر زۆرە ، بەلاّم خۆدەیان توانی چەند وەرگێڕێکی زۆر باش دابنێن ، لەوانەیە هیچیان سەیری دادگایکردنەکە نەکەن تابزانن وەرگێڕەکان خراپن ، دەستەی پارێزەران زۆر زۆر لاوازە ، خۆ پێش سێ ساڵ دەیان زانی ئەم پڕۆسەیە ئە نجام دەدرێت بۆ کۆمەڵێك بەڵگەو کەسی باشیان ئامادەنەکرد لە پارێزەران ، بۆ شاهیدەکانیان وەعی تر نەکردەوە لانی کەم کۆمەڵێك پرسیار کەئەگەری کردنیان هەبوو ڕوبەڕوی شاهیدەکان نەکرایەوە تابزانن وەلاّمیان چی دەبێت وەهەڵەکانیان بۆ ڕاست بکەنەوە . لە ساڵی

1991 دا به چەندین تەن بەڵگە نامە و دۆکۆمێنت درانە نەتەوە یەکگرتوەکان ، بەڵام یەک دانەی لە لایەن دەسەڵاتی کوردیەوە لێی نە پرسرایەوە سودی نەگەیاند بە وەزعەی ئێستا . تا کار بەم دەردە نەچێت

4- دەنگەکان

نیا-

ئەگەر بەراوردێك لە نێوان پرۆسەی ئەنفال و جۆری دادگای کردنەکەدابکەین ، زۆر جیاوازی دەبینین , ئەم دادگایی یە بەم ڕەوشەی ئێستایەوە چاوەڕوانی هیچ ئە نجامێکی لێنا کرێت , بەم مەعنایە واقیعەن لە حەجمی ڕاستەقینەی پرۆسەکە دا دەبەزێنێت . بەبڕوای من تا ئێستا پرسیاری جەوهەری ئاڕاستەی تاوان باران نەکراوە وەك پێشتر ئاماژەم پێدا . مرۆڤی ئەم سەرزەمینە لە زهنی تاوان بارانەوە چیە ؟ تا ئەگەر لەداهاتوودا بیرو باوەڕی لەم چەشنە بوژایەوەو سەری هەڵدا هەربە زووی بەری پێبگیرێت , بۆ یە دان پیانانی تاوان بار بەوەی هۆکاری ئەم کردەوانە چیبوون گرنگە, لە ڕووی یاسایشەوە گرنگە دەتوانرێت ئەو بیرو باوەڕانە یاساغ بکرێت .

ئەگەر دادگایی کردنەکە ڕەوانەی دادگای نێو دەوڵەتی بکرێت ، وە تاوانی ئەنفال وەك جینۆ ساید لەبەرامبەر کوردا بەڕەسمی بسەلمێت دەبێتە تاوانێکی نێو دەوڵەتی نەك ناوخۆیی عێراق .